

ПИТАННЯ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ Б.Д. ГРІНЧЕНКА (Чернігівський період діяльності)

У 1894 – 1902 рр. у Чернігові жив і працював видатний український письменник, прогресивний громадський діяч, журналіст і педагог Борис Дмитрович Грінченко (1863-1910).

Працюючи впродовж 8 років у Чернігівській губернській земській управі спочатку на посаді діловода, а потім секретаря, Б.Грінченко багато уваги приділяв культурно-освітнянським питанням регіону. Зокрема, він турбувався про організацію народних читань, про забезпечення літературою шкільних бібліотек, про поліпшення матеріального становища вчителів. Свідченням високої активності Б.Грінченка у цьому напрямку може слугувати той факт, що, зразу ж по його приїзді у м. Чернігів (1894 р.), ним було засноване видавництво з метою випуску популярної літератури для народу і підвищення його освітнього рівня. За 8 років було видано 50 книг тиражем понад 200 тисяч примірників, серед них – твори Т.Шевченка, П.Грабовського, Ю.Федьковича, Б.Грінченка та ін. У Чернігові Б.Грінченко очолив також роботу по впорядкуванню колекції українських старожитностей В.Тарновського, створенню історичного музею, систематизації і публікації етнографічних матеріалів [1, 201].

Необхідно підкреслити, що до приїзду в Чернігів за плечима Б.Грінченка був уже певний досвід роботи на посаді народного учителя, і тому, все, що стосувалося організації шкільної справи в губернії, знаходилося в колі його першочергових зацікавлень. Зокрема, у 1894 році з-під пера Б.Грінченка виходить стаття „Народные учителя как сельские хозяева”, надрукована у земському збірнику Чернігівської губернії. У ній автор висвітлює свій погляд на актуальне для того часу питання, навколо

якого розгорнулася гостра полеміка на сторінках відомого часопису „Русский народный учитель”. Сутність цієї дискусії полягала в обговоренні проблеми, пов’язаної з можливою участю сільських учителів у раціональному веденні власного присадибного господарства з тим, щоб, по-перше, покращити своє матеріальне становище, і по-друге, сприяти таким способом підняттю рівня сільськогосподарських знань місцевого населення. Ще одним побічним завданням, яке ставилося авторами даного проекту, було залучення вчителів, які отримували певну сільськогосподарську підготовку, до трудового виховання учнів шляхом влаштування пришкольніх садів і городів.

На думку Б.Грінченка, який сам був прихильником ідеї трудового виховання школярів, для них буде корисним „навчитися кільком простим прийомам – як посадити дерево чи картоплю, зробити грядку і т.і. Але від навчання цим елементарним прийомам ще далеко до поширення сільськогосподарської освіти в народі” [2, 71].

Щодо сільськогосподарської підготовки самих учителів позиція автора статті була чіткою і однозначною: головним призначенням сільського вчителя, як і вчителя взагалі, є служіння справі народної освіти. „Якщо вчитель сумлінно буде займатися сільським господарством, – вважав Б.Грінченко, то від цього страждатиме школа; якщо ж головна його увага буде спрямована на останню, то від цього будуть страждати інтереси його господарства; у більшості ж випадків, ймовірніше, що і те й інше йшло погано” [2, 75].

Заперечуючи положення про те, що народний учитель може стати гарним фахівцем у галузі сільського господарства, Б.Грінченко прихильно ставився до ідеї про влаштування літніх тимчасових сільськогосподарських курсів для вчителів, на яких, за умови їх правильної організації, бажаючі могли б ознайомитися з елементарними сільськогосподарськими відомостями і застосувати їх на практиці. „Єдиним, допустимим за даних умов і обставин, – вважав він, – є заняття вчителів, які того побажають, садом, городом чи пасікою. Ці заняття можуть зовсім не заважати виконанню

учителем його основних обов'язків і не вимагатимуть такої обширної і ґрунтовної підготовки, як польове господарство” [2, 79].

Іншим важливим питанням, яке піднімає Б.Грінченко у згаданій статті, є необхідність відкриття у Чернігівській губернії спеціалізованих сільськогосподарських шкіл, які дійсно можуть стати провідниками серед населення агротехнічних знань і прийомів раціонального господарювання.

Намагаючись привернути увагу земства до зазначеної проблеми, він наголошував у статті на тому, що „тільки тоді, коли наші краї покриються сіткою добре влаштованих сільськогосподарських шкіл, і діти наших селян будуть навчатися в цих школах, – тільки тоді дійсно поширяться в селянській масі прийоми раціонального ведення господарства і тільки тоді нам перестане загрожувати наступ кінцевого виснаження сил наших ґрунтів і всіх бід, які він несе за собою” [2, 80].

Питання, пов'язані з організацією трудового виховання у народній школі, були предметом уваги Б.Грінченка і в наступні роки. Зокрема, у 1896 році, працюючи статистом при земській управі, він підготував доповідь про необхідність влаштування в м. Чернігові курсів ручної праці для народних учителів.

Аналіз архівних матеріалів показує, що основними положеннями, які окреслив Б.Грінченко у цій доповіді, були наступні:

- 1) Фізичне виховання є одним із завдань народної школи і воно передбачає не тільки розвиток фізичних сил дитини, а й її підготовку до майбутнього трудового життя, що пов'язано з формуванням технічних знань і виробленням потрібних практичних умінь і навичок.
- 2) Не кожен учень стане ремісником, але буде дуже корисним, якщо він ознайомиться в школі з прийомами найнеобхідніших ремесел, поширених у даній місцевості.
- 3) Ремісничу освіту в народній школі необхідно вводити в елементарному обсязі, не зашкоджуючи основним заняттям, щоб розвинути в учнів

окомір, художній смак, спритність руки і навчити їх користуватися основними інструментами.

- 4) Курс ручної повинен викладатися у визначеній послідовності, з поступовим переходом від одного номера програми до іншого.
- 5) В країнах Західної Європи та Америки ручна праця введена в усі школи і вчительські семінарії як обов'язковий навчальний предмет.
- 6) На думку управи, введення ручної праці в Чернігівській губернії слід починати з підготовки вчителів до їх викладання.
- 7) Для цього в м. Чернігові у канікулярний час бажано організувати шеститижневі тимчасові курси для ознайомлення народних учителів з роботами по дереву і металу.
- 8) Губернська управа пропонує зібранню внести з цією метою в кошторис на 1897 рік 1510 крб. 65 к. – суму, необхідну для влаштування в Чернігові курсів ручної праці для 20 учителів (по одному кандидату від кожного повіту і 5 вакансій для вихованців сирітського будинку). [3].

І, хоча, в наступному, 1897 році, Губернське земське Зібрання відхилило пропозицію управи, зазначивши, що курси ручної праці вже створено при Глухівському вчительському інституті, все ж таки питання, які піднімалися у вищезазначеній доповіді, сприяли подальшому становленню трудового виховання у досліджуваному регіоні.

Зокрема, у 1893-1903 рр., Губернська управа систематично посилювала чернігівських учителів на сільськогосподарські курси поза межі губернії, щорічно асигнуючи на ці відрядження 900 крб.

У 1897 році, у Земському збірнику Чернігівської губернії було надруковано доповідь, складену Б.Грінченком, у якій висвітлювалася робота вищезгаданих курсів. Ознайомившись зі звітами вчителів, які побували у 1896 році на сільськогосподарських курсах в Умані, Горках і Харкові (всього 16 учителів), Б.Грінченко детально проаналізував зміст і організаційно-методичні засади цих курсів і зазначив їх переваги та недоліки.

Аналіз архівних матеріалів свідчить, що складена Б.Грінченком доповідь була важливою в інформаційно-змістовому відношенні, оскільки на основі неї Земське Зібрання оцінювало результативність роботи сільськогосподарських курсів і вирішувало питання про доцільність відряджень на них чернігівських учителів у наступні роки.

Оцінюючи внесок Б. Грінченка у розробку проблем трудового виховання, слід наголосити, що у своїх педагогічних творах він вагому роль відводив праці, вважаючи, що поряд із розумовим та моральним розвитком, вона сприяє фізичній досконалості дитини. Тому важливим завданням школи, педагог вважав трудове виховання як необхідну умову повсякденного життя, що забезпечує кращий фізичний розвиток, виробляє спритність і вміння володіти найнеобхіднішими інструментами [4, 10].

Важливо підкреслити, що працюючи народним учителем у селі Олексіївка (1887-1893 рр.), Б.Грінченко доклав багато зусиль для створення майстерні, у якій він проводив уроки ручної праці для сільських учнів.

Чернігівський період життя відомого педагога, як було показано вище, теж позначений спрямованістю його наукового доробку на висвітлення проблем трудового виховання в контексті загальноосвітніх питань народної школи.

Література:

1. Чернігівщина: Енциклопедичний довідник. – К., 1990.
2. Грінченко Б.Г. (Б.Г.). Народные учителя как сельские хозяева // Земский сборник Черниговской губернии. – 1894. – № 2-3. – С. 69-80.
3. Доклад управы о курсах ручного труда для народных учителей в г. Чернигове // Журнал заседаний Черниговского губернского земского собрания XXXII очередной сессии 1896 г. – 1897. – Приложение № 72. – С. 257-263.
4. Веркалець М.М. Педагогічні ідеї Б.Д. Грінченка. – К.: Т-во „Знання” УРСР, 1990. – 48 с.